

УДК:94(477.82):329.4(=162.1):061.2(1–22)]“1921/1929”

РЕГІОНАЛЬНІ ОСЕРЕДКИ ПОЛЬСЬКИХ СЕЛЯНСЬКИХ ПАРТІЙ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (1921–1929 рр.)

Лев КАЛИНЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна

Осередки діючих на Волині селянських партій – Польського стронніцтва людowego “Визволене” (далі – ПСЛ “Визволене”) та Польського стронніцтва людowego “Пяст” (далі – ПСЛ “Пяст”) – відігравали важливу роль у питанні політичної організації місцевого польського етнічного населення. Головним їхнім завданням був захист інтересів польського селянства, зокрема, забезпечення його політичних, економічних і культурно-освітніх потреб. Головною вимогою – необхідність проведення земельної реформи шляхом парцеляції великих земельних володінь на користь зазначеної категорії населення. Важливою була їхня роль у політичній організації цивільних і військових осадників, кількість яких постійно збільшувалася в регіоні завдяки протекціоністській політиці щодо до них польських урядів.

Ключові слова: Волинське воєводство, польські селянські партії, селянський рух, міжвоєнний період.

Зазначена проблематика потрапляла в поле зору польських дослідників польського селянського руху. Детальніше тему дослідження розкрито у розвідці З. Запоровського¹. Короткий аналіз діяльності польських селянських партій на території Волинського воєводства, зокрема, ставлення їхніх представників до актуальних питань політичного та економічного життя, а також теоретичних засад і реалізації національного питання у міжвоєнній Польщі поданий у працях, В. Менджецького та З. Томчонек². Разом із тим, зазначені історики обійшли увагою головні аспекти розвитку регіональних партійних структур краю – предмету пропонованої студії.

Традиція поширення впливів польського селянського руху на Волині суттєво відрізнялася від подібної традиції притаманної для Східної Галичини. На відміну від Австро-Угорщини, де його розвиток був тісно пов’язаний з розвит-

¹ Zbigniew Zaporowski, “Ruch ludowy w województwie Wołyńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (do 1926 r.),” *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego: Od zaborów do okupacji (1895–1945)*. (Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 2002), t. 1, 315–322.

² Władysław Mędrzecki, *Województwo Wołyńskie 1921–1939: Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988), 203; Zofia Tomczonok, *Ruch ludowy na Kresach północno-wschodnich*. (Białystok: Wydawnictwo politechniki Białostockiej, 1996), 247.

ком парламентсько-політичного життя, на підросійських землях, що ввійшли до Другої Речі Посполитої, створення селянських організацій пов'язувалося з поширенням освітнього та суспільно-економічного руху, серед польського селянства.

У листопаді 1904 р. під Варшавою, на таємному зібранні представників т. зв. Гуртків людської освіти, було створено першу в Королівстві Польському політичну організацію селян – Польський союз людський. Найбільшій активності селянський рух набув під час Першої світової війни. 6 грудня 1915 р. у Варшаві представник трьох селянських угруповань Королівства Польського – Стронніцтва людського, Союзу хлопського і Союзу люду польського об'єдналися в селянську партію Польське стронніцтво людське, яке після відновлення незалежної Польської держави прийняло назву ПСЛ “Визволене”³. Після закінчення польсько-радянської війни, впливи цієї партії швидко проникли у середовище польських селян Волині та Полісся.

Діяльність цієї політичної партії на початках становлення державності Другої Речі Посполитої не відзначалася сталою організаційною активністю. На відміну від ПСЛ “Пяст”, що представляло польський селянський рух колишньої Австро-Угорщини, ПСЛ “Визволене” не вдавалося до створення розвинутої організаційної мережі в краю, акцентуючи свою увагу на агітаційній роботі серед селянства. Партія довгий час не мала своєї воєводської централі на Волині, протягом усього періоду діяльності не виходило жодного її регіонального друкованого органу. Активність ПСЛ “Визволене” вирізнялася здебільшого організаційною роботою депутатів парламенту та довірених осіб у повітах⁴.

Пік активності партії у Волинському воєводстві припав на період листопадних 1922 р. виборів до польського сейму і сенату. Передвиборча кампанія щоправда також обмежилася проведенням зборів селянства, активну участь у яких брали депутати Установчого сейму Казімеж Багінський, Ян Табор та Антоній Кордовський⁵. У своїх виступах представники ПСЛ “Визволене” піднімали питання необхідності негайного впровадження земельної реформи та зміни, діючої в угоду поміщикам, місцевої адміністрації. Значну увагу лідери партії приділяли питанню політичної організації польських цивільних і військових осадників, які прибували до краю з центральних районів Польщі⁶.

На парламентських виборах 1922 р. списки ПСЛ “Визволене” були виставлені у всіх виборчих округах Волинського та Поліського воєводств, а також

³ Jan Molenda, “Chłopski ruch polityczny od przełomu XIX i XX w. do listopada 1918 r.,” *Historia chłopów polskich, opracowanie zbiorowe pod. red. S. Inglota.* (Warszawa: LSW, 1972), t. 2. Okres zaborów, 485.

⁴ Zaporowski, “Ruch ludowy w województwie Wołyńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (do 1926 r.),” 318.

⁵ Волинське воєводське управління державної поліції, Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 85, арк. 71.

⁶ “Z Wołynia i Polesia,” *Wyzwolenie*, 2 lutego 1922.

у п'яти виборчих округах Східної Галичини. Загалом, на виборах до сейму у Західній Україні за виборчий список партії проголосувало 27 930 виборців⁷. На виборах до сенату за ПСЛ “Визволене” проголосувало 8 240 виборців⁸. У підсумку два депутатські мандати організація здобула тільки у Поліському воєводстві. Так, у Брестському виборчому окрузі №59, до якого входив Камінь-Каширський повіт, депутатом парламентського клубу від ПСЛ “Визволене” став Адольф Бон, а у Пінському окрузі №60, до якого входив Сарненський повіт – А. Кордовський⁹.

Надмірна увага до виборів у Західній Україні поза межами Волинського воєводства пов'язана з тим, що обрані до парламенту депутати відігравали активну роль у питанні організації місцевих осередків партії, а Сарненський повіт у грудні 1930 р. був включений до його складу. Щодо перебігу виборів у Волинському воєводстві, то тут до сейму за ПСЛ “Визволене” подано 8 433 голоси виборців¹⁰.

Вибори 1922 р. продемонстрували рівень впливу ПСЛ “Визволене” у польському селянському середовищі Західної України та послужили стимулом для подальшої організаційної роботи. Найбільших успіхів партія досягнула у Сарненському повіті, де на виборах до сейму за неї проголосувало 13 379 виборців¹¹. На початку 1923 р. у Сарнах створено першу на Поліссі повітову управу ПСЛ “Визволене”, головою якої обрано Антонія Лаха¹². Зазначена інституція підпорядковувалася Окружній управі ПСЛ “Визволене”, що з жовтня 1922 р. діяла у Пінську¹³. Протягом 1923 р. року у повіті розпочало діяльність кілька громадських кіл організації, зокрема, у Рокітно та Сарнах¹⁴. Високий рівень організаційної роботи у Сарненському повіті пояснювався тим, що тут в основному зосереджував свою діяльність А. Кордовський¹⁵.

У Волинському воєводстві найбільше прихильників організація мала у Рівненському та Володимирському повітах. Протягом 1923–1926 рр. активну організаційну роботу у краї проводив депутат сейму від Люблінського воєводства Сильвестр Мажецький¹⁶. За його участі у 1923 р. у Володимирі було створено місцеве коло ПСЛ “Визволене”, а у жовтні 1924 р., у цьому ж місті, Окружний

⁷ *Statystyka Polski. Statystyka Wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.* (Warszawa, 1926), 70–98. (За підрахунками автора).

⁸ *Ibid.*, 114–117. (За підрахунками автора)

⁹ Zofia Tomczonek, “Ruch ludowy na terenie województwa polieskiego w latach 1920–1939,” *Roczniki dziejów ruchu ludowego* 30. (Warszawa, 1998): 65.

¹⁰ *Statystyka Polski. Statystyka Wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.*, 93–95.

¹¹ *Ibid.*, 98.

¹² Tomczonek, “Ruch ludowy na terenie województwa polieskiego w latach 1920–1939,” 66.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 748, арк. 47, 78.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Волинське воєводське управління державної поліції, ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 227, арк. 5.

секретаріат та Окружну управу (керівні партійні органи воєводського рівня – Л. К.)¹⁷. Волинська партійна організація, надалі, не вживала заходів щодо створення своїх повітових осередків. Діяльність партії у регіоні була ініціативою її довірених представників, які організовували збори селян та піднімали актуальні для них питання у вигляді запитів¹⁸. Найбільше прихильників ПСЛ “Визволене” у Волинському воєводстві знаходило серед осадників, малоземельного та безземельного селянства, а також робітників поміщицьких маєтків¹⁹.

Своє головне завдання члени регіональних партійних осередків вбачали в забезпеченні населенню кращих умов економічного і культурного розвитку. Виходячи з цього, проблему реалізації актуальної земельної реформи, на їхню думку, необхідно було вирішувати в радикальний спосіб. Згідно партійної програми, земля повинна була належати тим, хто на ній працює. Тому, великі поміщицькі маєтки пропонувалося вилучати у їхніх власників на користь селян без відшкодування²⁰.

Регіональна організація домагалася вирішення інших актуальних для селян проблем економічного характеру. Зокрема, для ефективного розвитку селянського господарства, а особливо господарства осадників, потребували значних капіталовкладень. У зв’язку з цим резолюції партійних зборів вимагали надання селянам низьковідсоткових кредитів. Покращенню ситуації у цьому питанні могла сприяти також децентралізація Земельного банку. Тому представники ПСЛ “Визволене” з метою прискорити отримання кредиту, виступали за необхідність створення філій цієї фінансової установи у кожному повітовому центрі краю. Місцеве керівництво партії наполягало також на необхідності зменшення податкового тиску на селянство. Зокрема, воно виступало за повну відміну податку з майна для осадників. Щоб покращити матеріальне становище селянства ПСЛ “Визволене” пропонувало ввести ряд протекціоністських заходів. Організація виступала за відміну існуючих обмежень на експорт сільськогосподарської продукції за кордон, а також за зменшення цін на імпортовані промислові товари необхідні дрібним селянським господарствам²¹.

Розв’язання широкого кола економічних проблем в ПСЛ “Визволене” бачили крізь призму необхідності зміни вищого державного керівництва Польщі. Зокрема, партійні резолюції вимагали реального залучення до вищої виконавчої влади Юзефа Пілсудського – політика, якого селяни вважали єдиною альтернативою дискредитованими урядам “Гієно-Пясту”, здатного, на їхню думку, вирішити основну проблему пов’язану із швидкою реалізацією земельної реформи²².

¹⁷ “Z Włodzimierza Wołyńskiego,” *Wyzwolenie*, 11 listopada 1924.

¹⁸ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 159, арк. 10.

¹⁹ Там само

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

В організаційному плані до травневого перевороту 1926 р. ПСЛ “Визволене” не змогло налагодити сталої активності. Більше того, на початку року, у зв’язку з виїздом за межі воєводства голови володимирської управи Климка (ім’я встановити не вдалося), діяльність регіональної організації занепала, а переважна більшість її членів перейшла до ПСЛ “Пяст”²³. Спроба депутата А. Кордовського активізувати діяльність партії проведенням серії селянських зборів у Рівненському повіті бажаних результатів не принесла²⁴. Напередодні травневого перевороту діяльність ПСЛ “Визволене” у Волинському воєводстві була зведена до мінімуму. Краще виглядала ситуація на Поліссі, де стали активність проявляла сарненська організація ПСЛ “Визволене”, головою повітової управи якої був А. Кордовський²⁵.

Парламентські вибори 1922 р. спричинилися до проникнення на територію Волинського воєводства впливів потужнішої польської селянської партії, традиції якої були закладені ще у часи Австро-Угорської імперії в Галичині. Мова йде про ПСЛ “Пяст”, яке займало найпоміркованіші позиції, перебуваючи на правому крилі польського селянського руху. Наприкінці 1918 р. партія нараховувала майже 70 тис. членів. ПСЛ “Пяст” виступало за дотримання заasad християнської моралі у суспільно-політичному і державному житті, збереження приватної власності як підстави громадського устрою Другої Речі Посполитої, а також за проведення земельної реформи шляхом компенсації поміщикам за розparcelьовані латифундії. Протягом 1919–1922 р. партія заклала міцні організаційні підвалини у Східній Галичині, де діяла місцева Окружна управа з осідком у Львові. Її юрисдикція поширювалася на територію Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств.

Передвиборчі приготування активізували організаційну діяльність партії. У першій половині 1922 р. впливи ПСЛ “Пяст” поширилися на територію Західної Волині²⁶. 2 квітня 1922 р. у Луцьку вийшов перший номер щоденника “*Dziennik Wołyński*”, який став неофіційним органом партії²⁷. У червні 1922 р. на луцькому з’їзді представників організацій Волинського воєводства було утворено Окружну управу ПСЛ “Пяст”, головою якої обрано Євгеніуша Старчевського. Постанови з’їзду вимагали посилити партійну агітацію та створити на Волині розвинуту мережу повітових організацій. У виступі на форумі депутата сейму Яна Дембського та у ході дискусії основна увага делегатів концентрувалася навколо майбутніх виборів до парламенту²⁸. До листопада 1922 р. повітову управу ПСЛ “Пяст” створено у Дубно (голова Мі-

²³ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 159, арк. 10.

²⁴ Там само, арк. 6.

²⁵ Tomczonek, “Ruch ludowy na terenie województwa polieskiego w latach 1920–1939,” 69.

²⁶ Волинське воєводське управління державної поліції, ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 85, арк. 71.

²⁷ *Dziennik Wołyński*, 2 kwietnia 1922.

²⁸ Волинське воєводське управління державної поліції, ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 85, арк. 71; “Zjazd ludowców,” *Dziennik Wołyński*, 15 czerwca 1922.

хал Бабірецький)²⁹. Діяльність партії пожвавилася також у Острозі³⁰, Луцьку, Кременці та Ковелі³¹, однак щодо організації тут місцевих повітових управ інформації нами не виявлено.

Слабкий, на той час, організаційний рівень ПСЛ “Пяст” у воєводстві та етнічний склад населення Волині унеможлилювали успіх партії на парламентських виборах у регіоні. Усвідомлюючи мізерність своїх шансів у боротьбі за депутатські мандати окружне керівництво ПСЛ “Пяст” прийняло рішення йти на вибори разом із представниками Національно-державного об’єднання та Союзом кресовим у списках спільного виборчого блоку “Державницьке об’єднання на Східних кресах”³². Цей крок не приніс партії позитивних результатів. “Державницьке об’єднання на Східних кресах” не отримало на Волині жодного депутатського мандату. На виборах до сейму за його список у Волинському воєводстві (включно з Камінь-Каширським та Сарнинським повітами Поліського воєводства) свої голоси подало 17 858 виборців³³, а на виборах до сенату 5842 виборців³⁴. Поразка на виборах у Волинському воєводстві вимагала від місцевого керівництва ПСЛ “Пяст” серйозного посилення організаційної роботи³⁵.

На середину 1923 р. до складу Волинської воєводської організації входило сім повітових управ, що діяли у Луцьку, Рівному, Дубно, Острозі, Ковелі, Горохові та Володимирі³⁶. Партійні розколи 1923 р., що мали місце у середовищі парламентської фракції ПСЛ “Пяст” і були пов’язані з обставинами творення нової коаліції у сеймі не позначилися на її діяльності. Навпаки, окружний партактив неодноразово заявляв про підтримку політики керівництва організації на чолі з чинним тоді прем’єр-міністром Польщі Вінцентієм Вітосом³⁷. Так, 16 вересня 1923 р. Окружний з’їзд партії, що проходив у Луцьку, висловився за підтримку уряду парламентської більшості. На ньому відзначалося, що угода, підписана В. Вітосом із блоком правих політичних партій, є оптимальним шляхом виходу з політичної кризи³⁸.

Дня 10 лютого 1924 р. на загальних зборах делегатів ПСЛ “Пяст” Волинського воєводства було обрано новий склад Окружної управи. Головою регіональної парторганізації став М. Бабірецький³⁹. Наприкінці місяця ново-

²⁹ “Wiece ludowy w Dubnie,” *Dziennik Wołyński*, 6 lipca 1922.

³⁰ “P. S. L. w Ostrogu,” *Dziennik Wołyński*, 30 lipca 1922.

³¹ “Zycie gospodarcze na Wołyniu,” *Dziennik Wołyński*, 22 października 1922.

³² “Zjednoczenie Państwowe na Kresach Wschodnich,” *Dziennik Wołyński*, 10 października 1922.

³³ *Statystyka Polski. Statystyka Wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.*, 93–95; 97–98 (За підрахунками автора).

³⁴ *Ibid*, 109 (За підрахунками автора).

³⁵ Zaporowski, “Ruch ludowy w województwie Wołyńskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (do 1926 r.),” 319.

³⁶ “Z całego Województwa,” *Dziennik Wołyński*, 9 maja 1923.

³⁷ Волинське воєводське управління державної поліції, ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 227, арк. 6.

³⁸ “Zjazd Okręgowy P. S. L. w Łucku,” *Dziennik Wołyński*, 23 września 1923.

³⁹ “Zebranie P. S. L.,” *Dziennik Wołyński*, 19 lutego 1924.

обрана управа провела перше засідання, де обговорила питання необхідності пожвавити діяльність ПСЛ “Пяст” у воєводстві. Зокрема, прийнято рішення щомісяця скликати засідання Округної управи, а також протягом найближчого часу організувати збори польського селянства в усіх повітових центрах краю⁴⁰. Проте, зважаючи на низький рівень організованості, прийняті Округною управою постанови були реалізовані у надто малому обсязі.

Слід зазначити, що організаційні зусилля регіональної організації ПСЛ “Пяст” на Волині протягом усього періоду її існування носили спорадичний характер. Так, уже з кінця квітня 1924 р. діяльність партії у краї пішла на спад. Дня 30 квітня 1924 р. вийшов останній номер тижневика “*Dziennik Wołyński*”. Майже два місяці організація не проявляла активності⁴¹. Тільки 29 червня 1924 р. у Луцьку проведено черговий окружний з’їзд партії⁴². Ідея його скликання належала депутату Анджею Вітосу (брат В. Вітоса – Л. К.), який мешкаючи у Бродівському повіті, протягом тривалого часу приділяв значну увагу організації партійного життя на Волині. З’їзд гостро критикував бездіяльність Округної управи та обрав її новий склад. Головою волинської організації ПСЛ “Пяст” став Тадеуш Кжижановський⁴³. Зміна окружного керівництва не привела до суттєвого покращення ситуації. Протягом першої половини 1925 р. активність місцевих осередків партії була зведена до мінімуму або відсутня взагалі. Свідченням цього є те, що у кінці липня 1925 р., через свою розкомплектованість, були розпущені повітові управи у Дубно та Рівному⁴⁴.

Суттєве поживлення партійного життя на Волині розпочалося на початку жовтня 1925 р., що було пов’язане із загальною тенденцією зміцнення позиції ПСЛ “Пяст” на державному рівні. Після подолання кризи керівництво партії стало надавати більшу увагу регіональним осередкам організації, особливо там, де її впливи були традиційно слабкими. 1 жовтня 1925 р. у Луцьку вийшов перший номер газети “*Wiś Wołyńska*”, яка стала офіційним органом ПСЛ “Пяст” на Волині. Її редактором призначено Т. Кжижановського, який на той час ще виконував обов’язки голови Округної управи партії⁴⁵. Наступним кроком щодо зміцнення волинської партійної організації стало рішення Головної управи ПСЛ “Пяст” від 10 грудня 1925 р. про ліквідацію Округної управи у Луцьку та створення на її місці Тимчасової Округної управи, головою якої було призначено віце-маршала сейму Яна Дембського, а його заступ-

⁴⁰ Urząd Wojewódski Wołyń, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN), zespół. Urząd Wojewódski Wołyń (далі – UWW), sygn. 979/9, k. 41; “Co robi Zarząd Okręgowy na Wołyniu”, Wola Ludu, 23 marca 1924.

⁴¹ Urząd Wojewódski Wołyń, AAN, UWW, sygn. 979/4, k. 148.

⁴² Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 137, арк. 8; “Zjazd Okręgowy P. S. L. w Łucku,” *Dziennik Wołyński*, 23 września 1923.

⁴³ “Zjazd P. S. L. (Piast) w Łucku,” *Przegląd Wołyński*, 9 lipca 1924.

⁴⁴ “Z życia stronnictwa,” *Wiś Wołyńska*, 1 października 1925.

⁴⁵ Ibid.

ником – А. Вітоса⁴⁶. Зміни, проведені в окружному апараті партії, підтвердили серйозність намірів її керівництва щодо розбудови своєї організаційної мережі в регіоні. Основне завдання призначеної Тимчасової управи полягало в активізації діяльності повітових осередків ПСЛ “Пяст”. З цією метою протягом січня – березня 1926 р. майже в кожному повітовому центрі краю проведено партійні з’їзди. До участі у їх роботі широко залучалося вище партійне керівництво на чолі з В. Вітосом. Зокрема, за його присутності повітові з’їзди партії пройшли в Дубно⁴⁷ та Кременці⁴⁸. Проведені організаційні заходи помітно покращили партійну роботу в повітах. 25 квітня 1926 р. у Луцьку відбувся Окружний з’їзд ПСЛ “Пяст”. У його роботі взяло участь 150 делегатів з 8-ми повітів Волинського воєводства, в яких діяли повітові управи організації. На ньому від імені Окружної управи зі звітною промовою виступив голова луцької повітової управи Анджей Ярос, який наголосив на тенденції зростання політичних впливів партії в регіоні. З’їзд завершився обранням постійного складу Окружної управи, головою якої став А. Вітос⁴⁹. Стрімкі темпи розгортання діяльності ПСЛ “Пяст” на Волині станом на квітень 1926 р. дають можливість стверджувати, що незадовго до травневих подій місцева окружна організація переживала період найвищої активності за увесь час свого існування.

Травневий переворот 1926 р. розпочав новий етап у розвитку польських селянських партій Волині. З приходом до влади Ю. Пілсудського розпочалося поступове обмеження ролі парламенту на користь виконавчих органів державного управління. Його результатом стало створення нового державного устрою у формі авторитарної диктатури та зведення до мінімуму впливів традиційних польських політичних партій.

Одразу після перевороту, наслідком якого було повалено польський уряд В. Вітоса, зазначена політична організація перейшла в опозицію до Ю. Пілсудського. Зайнята партією позиція негативно позначилася на діяльності її регіональних осередків, оскільки особа лідера “санації”, як національного героя, користувалася великою популярністю у середовищі польських селян⁵⁰. Одразу після травневого перевороту, припинилося видання регіонального органу партії – тижневика “*Wieś Wołyńska*”. Після того як 29 червня 1926 р., за участі А. Вітоса, відбулося засідання Окружної управи, діяльність місцевої організації носила виключно епізодичний характер⁵¹.

⁴⁶ “Z życia stronnictwa,” *Wieś Wołyńska*, 7 stycznia 1926.

⁴⁷ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 158, арк. 5; “Gdzie się odbyły zebrania ludowy i co na nich uchwalono?” *Wola Ludu*, 24 lutego 1926.

⁴⁸ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 158, арк. 6; “Z życia stronnictwa,” *Wieś Wołyńska*, 11 lutego 1926.

⁴⁹ “Z życia stronnictwa,” *Wieś Wołyńska*, 29 kwietnia 1926.

⁵⁰ Jozef Ryszard, *Szaflik Polskie stronnictwo ludowe Piast 1926–1931*. (Warszawa: LSW, 1970), 384.

⁵¹ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 415, арк. 1.

На противагу ПСЛ “Пяст”, травневий переворот спричинив незначне по- жвавлення у середовищі ПСЛ “Визволене”, прихильники якого виступали за повернення Ю. Пілсудського до активної політичної діяльності. Організація підтримала прихід нової влади, виступивши з відповідною заявою, в якій лі- деру “санації” висловлювалася подяка за повалення “злочинного уряду В. Ві- тоса та започаткування нового політичного устрою, спрямованого на розбудову демократичної Польщі”⁵².

Проте до серйозного організаційного поступу справа так і не дійшла. Друга половина 1926 р. не була позначена сталою активністю ПСЛ “Визволене”. Іні- ціатором проведення нечисельних партійних заходів на території Волинсько- го та Поліського воєводств надалі виступав А. Кордовський. За його участі у червні 1926 р. збори ПСЛ “Визволене” були проведені у Костополі та Корці⁵³. Присутні на них селяни, вітали травневий переворот, а також висловилися за необхідність примусового вилучення поміщицької земельної власності та її безоплатну передачу малоземельному та безземельному селянству⁵⁴. Подаль- ші спроби поширити впливи ПСЛ “Визволене” на території Волинського воє- водства відчутних успіхів не принесли. Зокрема, невдало закінчилася спроба А. Кордовського налагодити організаційну діяльність у Рівенському повіті⁵⁵. Відтак найдієвішим осередком ПСЛ “Визволене” у Західній Україні надалі залишалася сарненська повітова організація на Поліссі⁵⁶.

На початку 1927 р. позитивні зрушення відбулися у діяльності ПСЛ “Пяст” на Волині. 9 січня 1927 р. у Луцьку, за участі В. Вітоса, відбулося засідан- ня Окружної управи⁵⁷. Протягом лютого 1927 р. тут пройшло ще два засі- дання Окружної управи⁵⁸. На середину року у регіональних організаціях ПСЛ “Пяст” склалася позитивна тенденція до подолання кризи, спричиненої травневим переворотом 1926 р.

Однак організаційні успіхи ПСЛ “Пяст” відбувалися на тлі переосмислен- ня більшістю членів партії доцільності свого перебування в опозиції до ре- жиму “санації” та її лідера. Місцевих осередки партії почали схилитися до необхідності співпраці з новою владою. У травні 1927 р. дане питання було винесене на розгляд волинської Окружної управи ПСЛ “Пяст”. Під час дис- кусії, ініційованої секретарем регіональної організації А. Ярославом, усі діючі у воєводстві повітові управи партії, за виключенням рівенської, підтримали ідею співпраці з урядом⁵⁹. У травні 1927 р. А. Ярослав відновив видавництво

⁵² Волинське воєводське управління державної поліції, ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1335, арк. 52.

⁵³ Там само, арк. 46, 52.

⁵⁴ Там само, арк. 52.

⁵⁵ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 159, арк. 6.

⁵⁶ Tomczonek, “Ruch ludowy na terenie województwa polieskiego w latach 1920–1939,” 69.

⁵⁷ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 415, арк. 93.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само, арк. 93 зв.

“*Wsi Wołyńskiej*”, як незалежного від ПСЛ “Пяст” органу. У статті “*Nasze stanowisko*”, від 2 червня 1927 р., він виступив з відкритою критикою політичного курсу Головної управи ПСЛ “Пяст”⁶⁰. Варто зазначити, що у своїх діях А. Ярослав користувався підтримкою членів Окружної управи та керівників повітових управ. Ситуація навколо волинської Окружної управи, яка спричинила фактичний розвал регіональної партійної організації, викликала неабияке занепокоєння з боку вищого керівництва ПСЛ “Пяст”. З метою урегулювати ситуацію на Волинь прибув уповноважений Головної управи А. Вітос. Він призначив новим керівником регіональної організації Т. Кжижановського. Однак останній, так і не спромігся налагодити організаційну роботу в краю. 6 серпня 1927 р. за участю В. Вітоса у Луцьку відбулося засідання довірених представників ПСЛ “Пяст”, на якому було відзначено незадовільний стан організації на Волині через бездіяльність її голови⁶¹. Напередодні парламентських виборів 1928 р. члени регіональної організації ПСЛ “Пяст” переорієнтувалися на проурядовий Безпартійний блок співпраці з урядом (далі – ББСУ)⁶². Таким чином партія припинила свою діяльність у Волинському воєводстві.

Протягом 1927 р. інертною залишалася діяльність волинської організації ПСЛ “Визволене”. У краю не зафіксовано серйозних передвиборчих заходів партії⁶³. Підтримуючи правлячий режим, лідери регіональних осередків ПСЛ “Визволене”, зокрема, А. Кордовський, Леонард Дубінський та Пьотр Вижиковський брали участь у роботі так званого Об’єднаного виборчого комітету, який займався створенням широкого пропольського виборчого списку на східних кресах⁶⁴.

Однак упродовж виборчої кампанії вперше дійшло до серйозних непорозумінь між ПСЛ “Визволене” та режимом “санациї”. Проурядові кола не мали бажання ділитися владою з старими парламентськими політичними партіями, навіть попри їхню підтримку Ю. Пілсудського. Це надалі стало однією з причин переходу партії в опозицію до правлячого режиму.

На початку січня 1928 р. голова волинської організації партії Л. Дубінський направив листа до Об’єднаного виборчого комітету. У ньому повідомлялося про відмову від участі представників ПСЛ “Визволене” у роботі Комітету, а також про їхнє бажання виставити в луцькому виборчому окрузі №57 власний виборчий список⁶⁵. Відмову ПСЛ “Визволене” йти на вибори у спільному блоці, Л. Дубінський пояснив небажанням легковажити результатами організаційної діяльності в Костопільському повіті⁶⁶. Проте, не викликає сумніву, що

⁶⁰ Волинське воєводське правління, ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 415, арк. 93.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само.

⁶³ Там само, ДАВО, ф. 46, оп. 9 а, спр. 159, арк. 10.

⁶⁴ Urząd Wojewódski Wołyń, AAN, UWW, sygn. 979/9, k. 29.

⁶⁵ Ibid, k. 16, 29.

⁶⁶ Ibid, k. 29.

вихід ПСЛ “Визволене” з Об’єднаного виборчого комітету був пов’язаний з значно глибшими розбіжностями представників організації з режимом “санації”. Свідченням цього є гострі антиурядові виступи депутатів парламентського клубу на передвиборчих зборах організації у регіоні⁶⁷.

Загалом на виборах у Західній Україні список ПСЛ “Визволене” було виставлено у чотирьох виборчих округах: самбірському №49, луцькому №57, брестському №59 та пінському №60. До двох останніх округів на Поліссі входили відповідно Камінь-Каширський та Сарненський повіти. Незгода регіональних організацій увійти до спільного проурядового блоку на “кресах” значно обмежила передвиборчі можливості ПСЛ “Визволене”. Напередодні виборів влада визнала недійсним партійний список у луцькому виборчому окрузі⁶⁸. У результаті, ПСЛ “Визволене” не прийняло участі у виборах на Волині. Крім того, влада вдалася до арештів членів ПСЛ “Визволене”. Незадовго до виборів було заарештовано А. Кордовського⁶⁹. Подібні дії значно погіршили ставлення представників партії до правлячого режиму.

Підсумки парламентських виборів були негативними для польського селянського руху Волині. Жодна з селянських партій не спромоглася здобути депутатських мандатів у виборчих округах краю, де на виборах домінували представники українського національного руху та ББСУ.

Після виборів ПСЛ “Визволене” також стає опозиційною до правлячого режиму організацією. Зміну свого ставлення до влади представники місцевих осередків партії пояснювали переходом Ю. Пілсудського до авторитарних методів правління. Протягом 1928–1929 рр. діяльність ПСЛ “Визволене” на Волині поступово згорталася. Так, у жовтні 1928 р. після виходу з партії П. Вижицького припинила своє існування очолювана ним луцька повітова управа. Однією з причин послаблення впливів організації став також відхід від активної політичної діяльності А. Кордовського, який у 1928 р. втратив свій депутатський мандат.

Кволю спробу посилити організаційну роботу партії було зроблено у середині 1929 р. 9 червня у Рівному відбулася конференція діячів ПСЛ “Визволене” Волинського воєводства, на якій обрано Окружну управу організації, головою якої знову став Л. Дубінський. Того ж місяця повітові з’їзди делегатів партії відбулися у Луцьку та Володимирі. Участь у зазначених заходах прийняли депутати парламентського клубу партії А. Іжицький, Ян Круль, Францішек Цястек. Станом на середину 1929 р., за даними місцевої воєводської адміністрації, ПСЛ “Визволене” на Волині нараховувало 300 членів⁷⁰. Однак уже на-

⁶⁷ Urząd Wojewódski Wołyń, AAN, UWW, sygn. 979/49, k. 10.

⁶⁸ Ibid, sygn. 979/9, k. 140.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid, sygn. 979/49, k. 10.

прикінці 1929 р. діяльність партії у регіоні пішла на спад, а на початку 1930 р. повністю припинилася.

Переслідування офіційним режимом, спричинена цим фактором поразка на парламентських виборах 1928 р. стали причиною саморозпуску регіональних осередків ПСЛ “Визволенє” і ПСЛ “Пяст” Волинського воєводства. Ліквідація польського селянського партій була пов’язана також з політикою воєводських адміністрацій. Зокрема, після того як у 1928 р. новим воєводою на Волині став Генрик Юзевський, місцева адміністрація взяла курс на жорстке придушення нелояльних політиці санації організацій. У наслідок цього місцеві осередки польських селянських партій краю назавжди вибули з подальших політичних процесів Другої Речі Посполитої.

REGIONAL BRANCHES OF THE POLISH PEASANT PARTIES OF VOLHYNIAN REGION (1921–1929)

Lev KALYNYAK

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Local History

1 Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

The branches of Polske Stronnitsvo Lyudove “Vyzvolyenye” (PSL “Vyzvolyenye”) and Polske Stronnitsvo Lyudove “Pyast” (PSL “Pyast”) which were acting at the Volhynian region took an important place at the process of political organization of the local Polish ethnic population. Their main task concerned defense of the Polish peasants’ interests, especially in political, economic, culture and educational spheres. The necessity of land reforms conducting in the way of big land confiscation for peasants’ benefit was among their main demands. They also played an important part in political organization of civil and military colonists, whose amount was constantly increasing due to the protection policy towards them conducted by the Polish government.

Key words: Volhynian region, the Polish peasant parties, peasant movement, interwar period.

Стаття надійшла до редколегії 1.11.2018

Прийнята до друку 13.11.2018